

הארגון העולמי של יהודים יוצאי זאקרפטיה - טרנסקרפטיה (ע"ר)

עלון מספר 134 – מאי 2025

"מי שאף פעם לא טעם תפוח רקוב,
לא ידע להעריך תפוח טוב."

בלי הזמנים והדברים הקשים בחיינו,
לא נדע להעריך את הדברים
והזמנים הטובים בחיינו.

ספר לידי

1. האזכרה השנתית ב"יד ושם"
2. יום הזיכרון לשואה ולגבורה: הנחת הזרים
3. פרופ' מוטי גולני – פטירתו הטרגית (חוסט)
4. מהעיתונות: אביגדור נוימן – ושורדי הנובה (סיילש)
5. מהעיתונות: מיצג אור קולי בבקעת הקהילות ב"יד ושם"
6. חיפוש שורשים: סילצה / Sil'tse / Beregkissfalud
7. צין אברהם – שושלת (מונקץ)
8. "הרקדי איתי עד קץ האהבה": לאונרד כהן
9. המופע "בכל זאת אינני נפרד": לזכר גאבור ארדש
10. חסידי אומות העולם בקרפטורוס (ינקלביץ, גרינפלד-הופמן)
11. ישראלים ילידי קרפטורוס: גור (וייס) יהודה (סיילש)
12. משלנו: עדנה טל אלחסיד (מוז'יואי Muzhijevo)

1. האזכרה השנתית ב"יד ושם"

האזכרה השנתית ב"יד ושם" תתקיים ביום **ראשון, כ' באייר תשפ"ה, 18.5.2025**. לפני הטקס, במספר קבוצות, נערוך סיור ב"יד ושם", בדגש רוח האדם בתקופת השואה ושמירה על צלם אנוש וערכי הקהילה.

אחר כך נתכנס באוהל "יזכור" לטקס המסורתי.

משם נעבור לאודיטוריום ספרא, שם נתכבד בכיבוד קל ובאירוע האזכרה.

כמדי שנה אנו מארגנים הסעות. **התשלום להסעה הלך ושוב הוא 80 ש"ח/אדם**. להלן פרטי ההסעות:

יש להירשם אצל אחראי האזורים עד ה- 13.5.2025 כדי להזמין את גודל הרכב המתאים

מקום בארץ	מקום ושעת האיסוף	אנשי הקשר
באר שבע * תלוי מספר הנרשמים	אצטדיון הטוטו טרנר שעה 10:30	איש הקשר: מנדי ניימן 052-2626694
קריית גת	שדרות השופטים, מול סופר לוגסי שעה 10:30	אנשי הקשר: אלכס שמעוני 052-3496867 מנדי רייזמוביץ 052-2651972
רחובות, נס ציונה, ראשל"צ	רחוב לבקוביץ, מול השוק 10:45	אשת קשר: רונה גרוס 054-4901374
פתח תקווה / ערים במרכז	אבי אורן, פינת אמסטרדם (רמזור 64) שעה 10:45	אנשי הקשר: משה מושקוביץ 054-6338687 יוסי קוטונה 050-9922217
חיפה/הצפון, חדרה * תלוי מספר הנרשמים בחיפה/הצפון	המועצה הדתית, רמב"ם 15 חדרה שעה 09:45	איש הקשר: רונה קליימן 052-4007509 (לא בשבת)
נתניה	רכבת מרכז – חניון "אגד" שעה 10:15	איש הקשר: יונה רוב 050-7593223

הבה נכבד בהגעה לטקס את זכר המשפחות שלנו, שנספו בשואה

כדי להקל על תשלום דמי החבר ניתן לשלם מראש: העברה בנקאית לחשבון 50122978, סניף 805 - בנק לאומי, סניף פלורנטין, דרך שלמה 60 תל-אביב -לפקודת הארגון העולמי של יהודים יוצאי זאקרפטיה-טרנסקרפטיה בע"מ. יש לציין בהעברה את שם מעביר הכסף – על מנת שנוכל להנפיק את הקבלה על התשלום או תשלום בכרטיס אשראי – נא לפנות ליצחק קליין, 054-3034424

אזכרה שנתית ליהודי קרפטורוס בשיתוף דורות ההמשך

כ' באייר תשפ"ה | 18 במאי 2025

מתכבדים להזמיןכם

לאזכרה השנתית ליהודי קרפטורוס בשיתוף דורות ההמשך

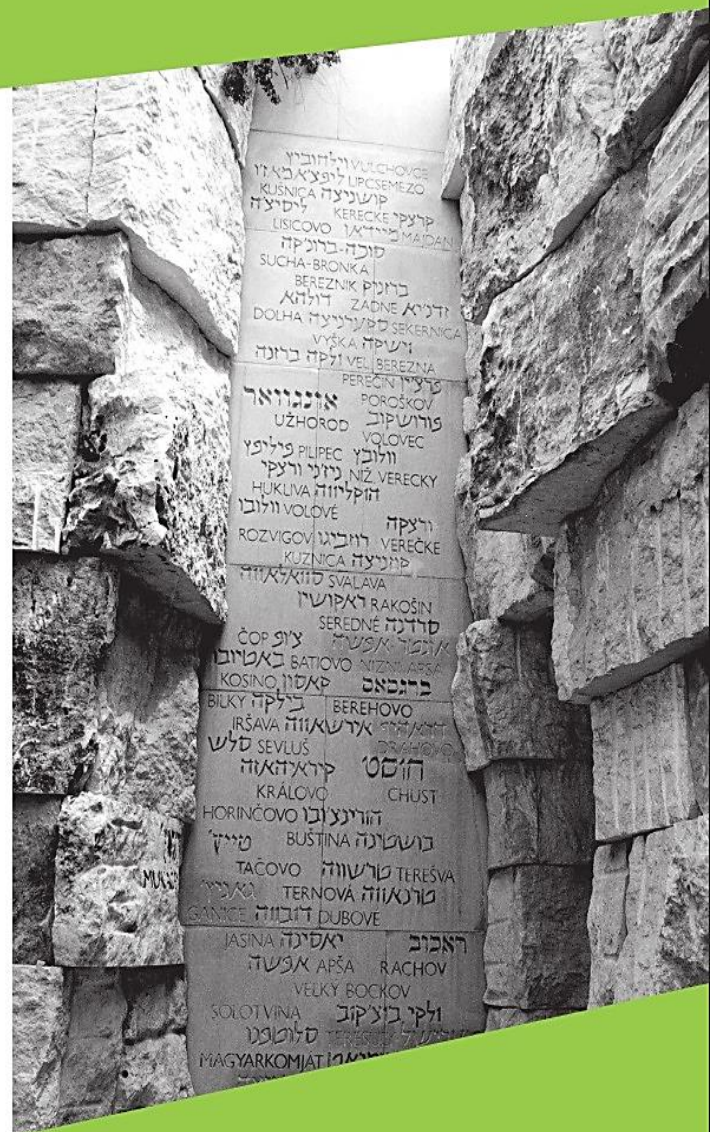
האזכרה תתקיים ביום ראשון | כ' באייר תשפ"ה | 18 במאי 2025
 ביד ושם, הר הזיכרון, ירושלים

בתכנית

סיור מודרך במוזיאון ההיסטורי	12:00
טקס אזכרה באוהל יזכור	14:00
התכנסות וכיבוד קל	14:30
אירוע באולם ההרצאות ע"ש אדמונד י. ספרא	15:15
ברכות ודברים	
גב' רותי פיקסלר יו"ר הארגון העולמי של יהודי זאקרפטיה-טרנסקרפטיה	
הרצאה	
הילד מבלוק 66 - על קורות חייו של משה קסלר ד"ר לימור רגב	
שירה	
אסתר שחר דובוסרסקי	
הנחיה	
זאב מילבאואר	

דמי חבר שנתיים: 100 ₪ לאדם ; 180 ₪ לזוג
 לפקודת "הארגון העולמי של יהודים יוצאי זאקרפטיה-טרנסקרפטיה בע"מ"
 לכתובת של יצחק קליין, מתתיהו מנדל 9/21 רמת גן
 חיוב כרטיס האשראי - בשיחה טלפונית עם יצחק קליין 054-3034424
 העברה בנקאית לחשבון 50122978 בסניף 805 של בנק לאומי
 סניף פלורנטין, דרך שלמה 60
 לפקודת: הארגון העולמי של יהודים יוצאי זאקרפטיה-טרנסקרפטיה (ע"ר)
 יש לציין בהעברה את שם מעביר הכסף - על מנת שנוכל להנפיק
 את הקבלה על התשלום

אופן ההרשמה להסעות יתפרסם בעלוני 133 ו-134

תתקיים תפילת מנחה באודיטוריום ספרא

2. יום הזיכרון לשואה ולגבורה: הנחת הזרים

כמדי שנה, גם השנה ייצגו מתנדבי העמותה את הקהילה שלנו בטקס הנחת הזרים. הטקס התקיים ביום חמישי, כ"ו בניסן, 24.4.2025, ברחבת רפפורט ב"יד ושם". את העמותה ייצגו השנה דוד הרשקוביץ (דור שני) ויעל גרטלר-דואני (דור שלישי). הצטרף אליהם יעקב הרשקוביץ [דור שני], שאיבד את בנו, יוסי הי"ד, במהלך מלחמת "חרבות ברזל" [מנהל בית הספר "פלך בנים" בירושלים].

מימין: דוד הרשקוביץ, יעקב הרשקוביץ ויעל גרטלר-דואני

מימין: יעל גרטלר-דואני, יעקב הרשקוביץ ודוד הרשקוביץ

3. פרופ' מוטי גולני – פטירתו הטרגית (חוסט)

פרופסור מוטי גולני, בן הדור השני שלנו, שאביו, דב גולני (גלנץ), יחד עם אחיו אהרן, שניהם ילידי חוסט, פעלו במחתרת תנועות הנוער הציוניות בבודפשט, נהרג בתאונה טרגית.

האירוע הטרגי התרחש ביום שישי, 25.4.2025, בחניון חרובים סמוך לנחל השופט בכרמל, כאשר ענף עץ קרס ופגע בשלושה אנשים.

בתקרית נפצעו גם אישה כבת 40 ותינוקת בת 4 וחצי חודשים באורח בינוני. כתבתי עליו בעלון 110 מאפריל 2024 ועוד תוספת, עם קבלת פרס, בעלון 128 מנובמבר 2024.

[היכנסו לאתר שלנו carpati.org.il – שם תמצאו את העלונים]

אוניברסיטת תל אביב פרסמה הודעת אבל: "בצער רב ובכאב גדול אנו מודיעים על מותו של חברנו ועמיתנו, פרופ' מוטי גולני, שנהרג בתאונה טרגית. פרופ' גולני היה היסטוריון מוביל בפקולטה למדעי הרוח, חבר סגל בחוג להיסטוריה של עם ישראל, שחקר את שאלות המוסר, הזיכרון, הפוליטיקה והמלחמה בראשית הציונות, בתקופת המנדט הבריטי ובתולדות מדינת ישראל". בהודעה נכתב עוד כי "עבודותיו העשירות והמקוריות הותירו חותם עמוק על עולם המחקר ועל השיח הציבורי בישראל. כחוקר, מורה ומנהיג אקדמי הוא היה דמות מרכזית בקהילתנו. מעבר להיותו ידען גדול ואיש אקדמיה בכל רמ"ח איבריו, פרופ' גולני היה אדם מקסים, חבר אהוב, ואישיות נערצת על קהילת האוניברסיטה שבעצב רב מרכינה ראש לזכרו".

קרן מנדל הודיעה בהלם על פטירתו של מוטי גולני. "פרופ' גולני היה בשיא עשייתו המחקרית והאינטלקטואלית והיה דמות מפתח בקרן מנדל ישראל בפיתוח תחום החשיבה ההיסטורית ולימודי הזיכרון, ככלי ללימודי החברה בישראל", נכתב בהודעה. "הוא זכה לאחרונה בפרס הנשיא וראש הממשלה על ספרו הביוגרפי על חיים וייצמן".

חברנו, ד"ר אילן שחורי, שאביו היה יליד ברגסס כתב לי: "עדיין קשר לי לעכל, את הבשורה המרה שהגיעה אלי הבוקר (26.4.2025), על מותו הטראגי של ידידי, פרופ' מוטי גולני, כתוצאה מקריסת העץ אתמול בנחל השופט, שעה שטייל במקום עם משפחתו. את מוטי גולני הכרתי לפני כ-14 שנה בעת שצירף אותי לפורום חוקרי תקופת המנדט שהקים באוניברסיטת חיפה שנה קודם לכן. מאז אחת לחודש היינו נפגשים, חוקרים בכל הרמות בראשותו של מוטי. תחילה בחיפה ולאחר מכן באוניברסיטת תל אביב. בקיץ 2019, ארגן לנו מוטי סמינר בלתי נשכח באוקספורד. במהלך השנים היה בנינו שתוף פעולה פורה ואף נעזרתי בו, שעה שכתבתי בדוקטורט שלי על מערכת היחסים בין מאיר דיזנגוף לחיים וייצמן. חיים וייצמן היה נושא המחקר הגדול האחרון של מוטי, שאף יצא לאור כביוגרפיה בספר רב עמודים. פורום המנדט התנהל סביב אישיותו של מוטי, שגם המשיך לעמוד מאחורי הקלעים, לאחר שמלפני שנה העביר את השרביט לד"ר יוני פורס. רק לפני שבועיים, ערב פסח (9.4.25), נפגשנו כל חברי הפורום בתל אביב, אז קיימתי להם מפגש וסיור במוזיאון בבית עיריית תל אביב הישן (מוזיאון בית העיר) ובבית ליבלינג. היה מפגש פורה ומוטי, על גג בית ליבלינג, סיכם, בתום דיון קצר שקיימנו, את המפגש במילים מרגשות. לאחר מכן, עם פיזור המפגש, המשכנו כמה מחברי הפורום ביניהם מוטי גולני לדבר בדרך למכוניות, ואף הצטלמנו למזכרת בחזית בית עיריית תל אביב הישן. תמונה אחרונה עם מוטי גולני שאהבנו.

יהי זכרו ברוך ואני מקווה מאוד שפורום חוקרי המנדט יקרא עכשיו על שמו."

Figure 1

5. מהעיתונות: מיצג אור קולי בבקעת הקהילות ב"יד ושם"

ב-1.4.2025 התפרסמה כתבה ב"ידיעות אחרונות", שכותרתה הייתה "אבנים עם לב אדם", מאת איתמר אייכנר. בצירוף מקרים, על נושא זה העליתי כתבה גם בהמשך העלון [במדור "משלנו"]...
אביא תמצית מהכתבה. "אור, קול ואנימציה – והכל בין הסלעים • מיצג יפהפה הוקם בבקעת הקהילות ביד ושם להנצחת תולדותיהן של יותר מ-5,000 קהילות יהודיות שנפגעו בשואה, ומחלקן נותר רק דבר אחד – שם. ... המיצג, פרי שיתוף פעולה בין האיחוד האירופי ליד ושם, מאפשר מסע ויזואלי לקהילות היהודיות האלה – בתקופה שלפני השואה. מדובר בקהילות אשר שמרו על מורשתן הייחודית בנסיבות לא פשוטות לאורך ההיסטוריה, והותירו חותם שאותו ניסו הנאצים למחוק.

החזיון החדש יוקרן על אבני הסלע הטבעי המרכיבות את בקעת הקהילות ביד ושם. הבקעה משתרעת על שטח של כעשרה דונם, ונמצאת בקצה המערבי של יד ושם. על גבי 107 קירות חרותים שמותיהן של יותר מ-5,000 קהילות. כל קיר מנציח קהילה יהודית שהתקיימה מאות ואף אלפי שנים.

מטרת החזיון היא להציג את עולמן העשיר והתוסס של הקהילות היהודיות שפרחו באירופה ובצפון אפריקה במשך אלפי שנים – מהציאה לגלות, דרך חורבן בית שני ועד מלחמת העולם השנייה. ההבנה של עומק שורשי הקיום היהודיים מחדדת את היקף החורבן שחוללה השואה בשלל היבטים, ובהם אובדן המבנים החברתיים, אוצרות הרוח והתרבות וכמובן אובדן החיים עצמם של מיליוני יהודים.

המיצג, שהוקם הודות לתרומה מהאיחוד האירופי בסך עשרה מיליון יורו, עושה שימוש בטכנולוגיה מיוחדת של אור, צבע, קול ואנימציה, ומשלב עדויות שורדים שהיו חלק מאותן קהילות. בתום הצפייה בו מוזמן הקהל לסייר בין שבילי בקעת הקהילות והחצרות שבה, באופן מודרך או עצמאי, ולהיחשף למגוון הקהילות הרחב שהיה קיים טרם השואה. בנוסף, בימים אלו מוקם במקום מרכז חדש שיאפשר קיום פעילויות חינוכיות משלימות לחזיון האורקולי.

"רק עם הבנת סיפור החיים היהודיים התוססים שהיו לפני השואה, נוכל להבין טוב יותר את גודל האובדן הטרגי במהלך השואה", אומר יו"ר יד ושם דני דיין, "לא רק שיוזמה זו מהווה הנצחה ראויה לנרצחים ולקהילותיהם, אלא שהיא גם תסייע במאבק באנטישמיות ובהעברת המורשת היהודית העשירה לדורות הבאים.

אנו מודים לאיחוד האירופי על מחויבותו לזיכרון השואה, המתבטאת בתמיכתו בפרויקט ייחודי זה".

נשיאת הנציבות האירופית, אורסולה פון דר לייך: "על ידי תמיכה בפרויקט, האיחוד האירופי מבטיח שהדורות הבאים יוכלו ללמוד על הפגיעה והאובדן הטרגי של למעלה מ-5,000 קהילות יהודיות. באמצעות יוזמה זו אנו מכבדים את זכרם של הנספים ומאשרים מחדש את אחריותנו הקולקטיבית להבטיח שזוועות כאלה לעולם לא יחזרו".

המיצג החדש [צילום: יד ושם]

<https://www.ynet.co.il/yedioth/article/yokra14317202>

6. חיפוש שורשים: סילצה / Sil'tse / Beregkisfalud

חברתנו, אהובה (לובה) ויינברגר (יעקובוביץ) מתנדבת לסייע לאלה, שחסר, או אין, להם מידע על שורשי משפחתם, כולל מדורות קודמים - מסילצה (254) Siltse המספר בסוגריים הוא מספר היהודים במפקד שנערך ב-1941. ניתן לפנות לאהובה (לובה) בטלפון 052-3385447.

7. צין אברהם – שושלת

בתחילת אפריל הגיע מייל ובו היה כתוב: "שמי שרה פוקס. אבי, אברהם צין, יליד מונקטש (28.4.1928) עבר את כל מה שעברו יהודי מונקטש. הוא עלה לארץ, בקפריסין, בגירוש, הכיר את אמי ז"ל. לאבא יש שלושה ילדים וארבעה נכדים, נינים הולכים ומתרבים, ויש לו גם 11 (!!!) חימשים - נכדים של נכדים. הוא מכיר את כולם, זוכר את השמות של כולם וגם את הגיל ומה הם עושים... הוא איש מרשים מאוד, בעל זיכרון יוצא מן הכלל לעבר ולהווה. בעל חוש הומור מפותח (תכונה של יוצאי קרפוטרוס? 😊), ושמח לדבר עם אנשים. אולי תרצו לראיין אותו בהזדמנות?" לכבוד יום הולדתו ה-97, הנחגג בימים אלה, ברכות להרבה אושר ובריאות, אברהם בחיק השבט שהקמת! להלן דבריה של שרה פוקס, שאביה אברהם מתגורר עימם בכפר אדומים:

"אבא, אברהם צין, נולד בשבת, ח' באייר תרפ"ח (28.4.1928) בעיר מונקאטש, הבן הצעיר במשפחתו, ולו שלושה אחים ואחות אחת. אביו, משה יהודה צין, הגיע לעיר בצעירותו, בעקבות בן דודו שגר שם. האבא לחם במלח"ע ה-1 והיה חולה שחפת, הוא נפטר כשאבא היה בן 10. אימו של אבא, פריידה לבית פריד, הייתה ילידת העיר, והיו לה הורים ואחים ואחיות בעיר. משפחתה של האם הייתה מחסידי מונקאטש. האימא פרנסה את המשפחה בדוחק אבל בכבוד, והאחים הבוגרים עזרו ככל שיכלו. כמו שאבא מציין – "אף פעם לא הייתי רעב, והבגדים תמיד היו נקיים ומסודרים". החדר שבו גרה המשפחה היה חדר יחיד בתוך בית שלושה חדרים של משפחה אחרת. בני המשפחה, משפחת כ"ץ, גרו גם הם בחדר אחד, והחדר הנוסף שימש את אבי המשפחה שהיה חייט. בכניסה לבית עמד תנור גדול, שבו אפו את הלחם, ועליו בישלו, והוא גם חימם את הבית בחורף. השירותים היו בחצר. עד הפלישה של הגרמנים לעיר במרץ 1944 החיים היו רגועים למדי, ואם הייתה אנטישמיות – היא לא הייתה גלויה.

כשנכנסו הגרמנים לעיר שני האחים הגדולים גויסו לצבא, ובבית נותרו האימא, אח אחד, שהיה פחות בריא ולמד בישיבה, והאחות שעסקה בתפירה ואבא. לאחר 'השבת השחורה' שבה נאלצו בני העיר שהגיעו לתפילת השבת בבית הכנסת להרוס במו ידיהם את בתי הכנסת, הם חולקו לשני גטאות גדולים ובהם חיו עוד כמה שבועות, עד לגירוש מן העיר כחודש לאחר הפסח. ביום ב' בסיון תש"ד (21.5.44) הגיעה הרכבת שבה נסעו למחנה ההשמדה בירקנאו. הגברים והנשים הופרדו ולאבא נודע מאוחר יותר שאימו נרצחה באותו לילה. גם את אחותו, מונצי, הוא לא פגש עוד. היא נרצחה במחנה עבודה בגרמניה, כפי שסיפרו לו נשים שהיו איתה. אבא נשאר עם אחיו ועם שני בני דודים.

לאחר כמה סלקציות הוא נשאר עם בן דודו, דויד, שהיה צעיר ממנו בשנתיים. הם עברו יחד את כל המלחמה, ושבו יחד לעיר אחרי צעדת המוות, בעזרת הערצי כ"ץ, בן השכנים שעזר להם, וכפי שאבא אומר – הוא חב לו את חייו. אחיו של אבא, אשר זעליג, היה עם בן דוד אחר, בנימין, עד סוף המלחמה. הוא נפטר מאפיסת כוחות כמה ימים לפני השחרור.

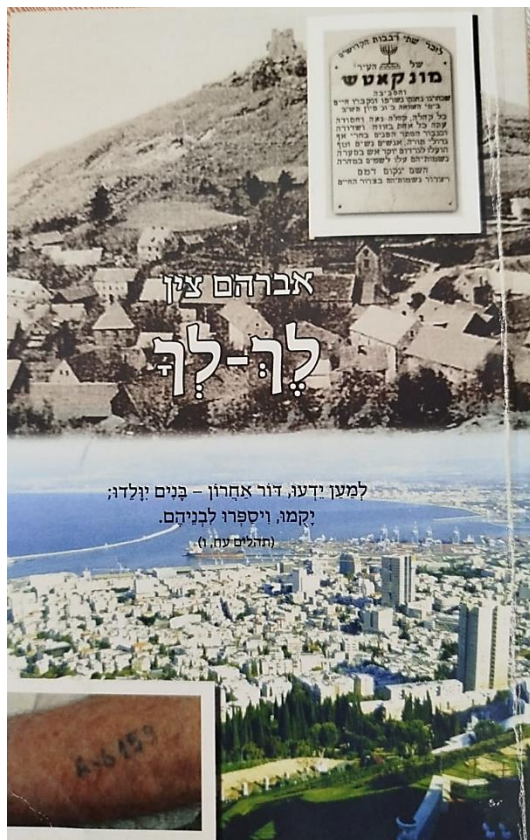
אבא שרד את אושוויץ ואת צעדת המוות והגיע בחזרה לעיר במרץ 1945, פורים תש"ה. אחיו הגדול, שהיה בצבא וחזר לעיר לפניו, לא האמין בתחילה לזוועות שסיפרו האנשים שחזרו 'משם'. אבל כשאבא תיאר לו את הדברים הוא הבין שגם אימו בין הנרצחים (בשלב הזה הם עדיין לא ידעו מה עלה בגורל האח והאחות). אותו אח היה פעיל בתנועת בני עקיבא לפני המלחמה וכשראה שהקומוניסטים עומדים להשתלט על האזור הוא מיהר לשלוח את אבא אל מחוץ למדינה במסגרת הכשרה של בני עקיבא. האח הזה, זולי-זכריה, והאח האחר, יעקב, נותרו מאחורי מסך הברזל ועלו לארץ עם משפחותיהם רק בסוף שנות השבעים. לאחר תלאות מרובות אבא הגיע לצרפת, וממנה גם עלה ארצה בספינת מעפילים, וגורש לקפריסין. בקפריסין אבא בן ה-19 פגש את אימא – ברכה (ברטה) בת זאב צבי ורוזה הורן, ילידת העיר ויז'ניץ – בת 15, שגם היא גורשה לאחר ניסיון העפלה עם עליית הנוער. אבא הגיע לארץ לפני ההכרזה על קום המדינה ונשלח לטירת צבי, שם לחם במלחמת השחרור. אימא עלתה אחרי קום המדינה ונשלחה ללמוד במקווה ישראל.

כשאימא הגיעה לגיל 18 הם התחתנו וגרו בטירת צבי בשנים הראשונות, שם נולדה הבת הגדולה – עליזה. לאחר מכן עברו לחיפה וגרו בה שנים רבות, עד שאבא יצא לפנסיה, שם נולד הבן גרשון ואני, הבת הצעירה, שרה.

אבא היה מורה לנהיגה אהוב מאוד ומוכר בחיפה. היו לו אלפי תלמידים שנהנו מן ההדרכה המדויקת שלו ומחוש ההומור המשובח. אימא הייתה מורה מסורה לילדי כיתות א' - ב', וגם לה היו אלפי תלמידים ותלמידות, שאותם לימדה עברית וחשבון ושאר לימודי יסוד.

גם במלחמת ששת הימים נלחם אבא, ואפילו במלחמת יום הכיפורים, כשכבר היה בן 45, הוא התגייס כנהג לשעת חירום.

כשאבא היה בן 65, עברו ההורים לגור בקרית אתא, קרוב לעליזה. אימא התנדבה שנים רבות בצה"ל, והמשיכה לנהל את הבית ולתפור ולסרוג סוודרים שנלבשים עד היום. היא נפטרה לפני 10 שנים. אבא התנדב בבית ספר תיכון בקרית אתא, שם לימד אנשים צעירים לחבב את התנ"ך. במשך שנים רבות למד מדי בוקר גמרא – כפיצוי על שנות הלימוד שנגזלו ממנו בגיל צעיר. מזה שמונה שנים אבא גר בביתנו, בכפר אדומים, וגם כאן אנשים ניגשים אליו מדי שבת אחרי התפילה לשאול לשלומם ולשוחח איתו. המשפחה הגדולה שהולכת וצומחת היא אחת השמחות הגדולות בחייו של אבא. ב"ה, יש לאבא, נוסף על שלושת הילדים ובני זוגם, גם נכדים ונינים, וגם – אחד עשר חמששים (נכדי נכדים!!!), כן ירבו.

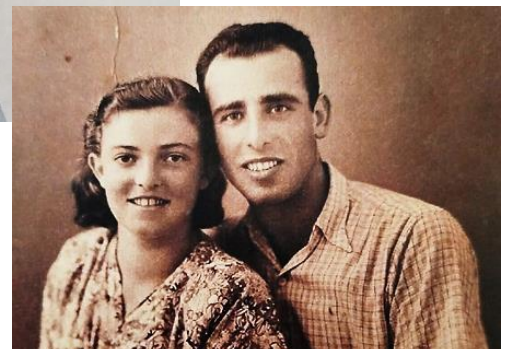

יש שני ספרים שמספרים את סיפורו של אבא - אחד הוא הספר 'לך לך', שאבא כתב בו את קורותיו, והשני הוא קומיקס שכתבו ואיירו הנכדות של אבא.

על כריכת הספר בחר אברהם את הפסוק הבא:

למען ידעו דור אחרון - בנים יולדו, יקמו, ויספרו לבניהם [תהלים ע"ה, 6]

ברכה (ברטה) ואברהם צין, קיץ 1950

8. "הרקדי אותי עד קץ האהבה": שירו של לאונרד כהן

אחד השירים המרגשים של לאונרד כהן [ששמו היהודי הוא אליעזר בן ניסן הכהן, יליד 1934, מונטריאול] הוא "Dance Me to the End of Love" (בעברית: "הרקדי אותי עד קץ האהבה"). השיר הוא משנת 1984, והוא אחד משיריו המפורסמים ביותר. אני מביאה את המידע המרגש על שיר זה מתוך ויקיפדיה:

"רקע השיר: השיר נתפס אצל רבים כשיר אהבה, אך למרבה הפרדוקס הוא נכתב בהשראת השואה, כפי שסיפר לאונרד כהן על הרקע לכתיבת השיר ומשמעותו בריאיון לרשת השידור הקנדית באנגלית CBC בשנת 1995: מסקרון לדעת איך שירים

מתחילים להיווצר, מהו המקור של השיר, כי לכל שיר יש מעין גרעין או זרע שמישהו נותן לך, או שהעולם נותן לך, ומשום כך התהליך של כתיבת שיר הוא כל כך מסתורי. אבל זה בא רק משמיעה, או קריאה, או ידיעה, שבמחנות המוות, לצד הקרמטוריום בכמה ממחנות המוות, רביעיית מיתרים אולצה לנגן בזמן שהזוועה הזאת התרחשה. אלה היו האנשים שגם גורלם היה הזוועה הזאת, והם היו צריכים לנגן מוזיקה קלאסית בזמן שהרגו ושרפו את חבריהם האסירים. וכך, המנגינה הזאת, "הרקדיני אל יופיך לנגינת כינור נשרף", משמעותה שהיופי שם הוא של הגשמת החיים, הקץ של הקיום הזה ושל יסוד התשוקה בהגשמה הזאת. אבל זו אותה שפה שבה אנחנו משתמשים כדי למסור את עצמנו לידי מי שאנחנו אוהבים, כך שלא חשוב אם מכירים את ראשית היווצרות השיר, כיוון שאם השפה מגיעה מהמשאב הזה של התשוקה, הוא יהיה מסוגל לאמץ כל פעילות של תשוקה.

מילות השיר: לאונרד כהן לא תיאר את הזוועה והאימה במילים בוטות, אלא חיפש ביטויים פואטיים בתוך הברבריות. כפי שלאונרד כהן אמר על השיר בציטטה שלעיל, אותה שפה שמשמשת לתיאור הסיטואציה הקשה משמשת גם בביטוי של התמסרות לאהבה.

במילות השיר ניתן לראות שילוב של מילים וביטויים, הנוגעים בשני הקטבים של הפרדוקס: קוטב אחד של תשוקה לחיים, לשלום לאהבה ולמשפחה, וקוטב מנוגד של אימת מוות וחידלון. בקוטב האחד נמצאים הפועל לרקוד, היופי, המקום הבטוח, ענף עץ הזית, היונה שעפה לכיוון הבית, האהבה, החתונה, הילדים, הנשיקות, מקום המקלט, מגע היד, הריקוד העדין מאוד והארוך מאוד. בקוטב המנוגד נמצאים הכינור העולה באש, החרדה, קץ האהבה, היעלמות העדים, בבל המסמלת את הקינה על החורבן, הילדים שמבקשים להיוולד (ולא ייוולדו), החוטים הקרועים של אוהל המקלט.

הלחן: לפרדוקס, שבא לידי ביטוי במילים יש ביטוי גם במנגינת השיר. המילים "הרקדי אותי אל יופיך לנגינת כינור שעולה באש" באות לידי ביטוי בעצם הצמדת פסקול המנגינה הרומנטית של השיר לסיטואציה של זוועה ואימה. זה תואם לחלוטין את המצב שבו נגינת מוזיקה מלווה הובלת אנשים אל מוות אכזרי. הלחן הוא דוגמה יפה ליכולתו של לאונרד כהן לשאוב השראה מההשפעות התרבותיות שאליהן נחשף במהלך חייו ולשלבן ביחד בלחן אחד. בלחן של השיר הזה אפשר להבחין בהשפעה של ריקוד החסאפיקו היווני, שאותה ספג, ככל הנראה, מהתקופה שבה חי ויצר על האי הידרה שביוון. השפעה זו מורגשת במיוחד במקצב של שירת הזמרים. עם זאת, ניתן להרגיש בלחן בבירור נימה של מוזיקת כליזמרים, שמקורה במוצאו היהודי המזרח-אירופי. היא באה לידי ביטוי במיוחד בנגינה של הכינור וגם בפתיח הקצר שקודם לתחילת שירת הזמרים. [הצילום של לאונרד כהן הוא של רויטרס].

קישור לשמיעת השיר בפי לאונרד כהן:

https://www.facebook.com/ruthi.fixler/videos/2931492716971949/?notif_id=1734807554980301¬if_t=feedback_reaction_generic&ref=notif

לשיר זה יש גרסאות כסוי רבות. להלן קישור לאחת מהן, בעברית, שבוצעה בשנת 2012 על ידי טדי פרנקל, מילים: ישראל בר ישי

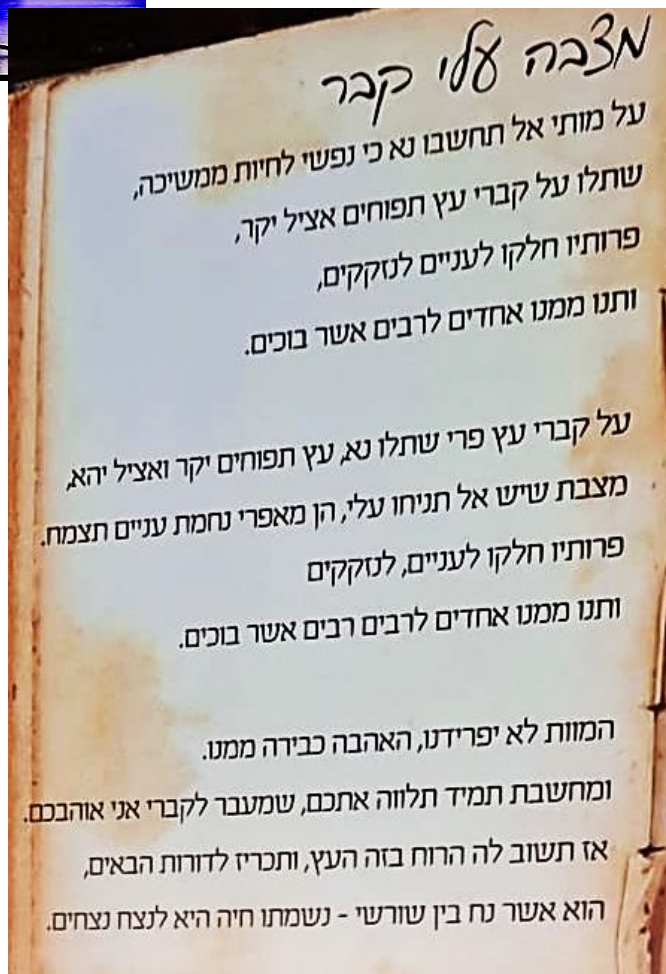
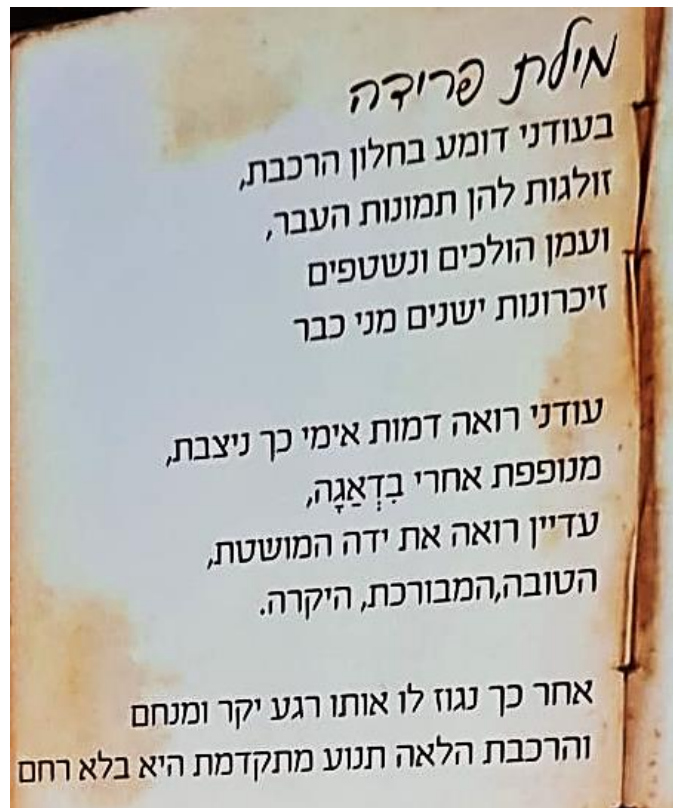
<https://version.co.il/cover/%d7%a8%d7%a7%d7%93%d7%99-%d7%90%d7%95%d7%aa%d7%99>

9. המופע "בכל זאת אינני נפרד": לזכר גאבור ארדש

Erdős Gábor, בן ה-13, כתב שירה בגטו בודפשט, נרצח על ידי חייל צלב-החץ יחד עם אמו. גופותיהם הושלכו לנהר הדנובה. גאבור הרבה לעסוק במשמעות של החיים והמוות, בהם משתקפת גם רגישות ועומק מחשבתו של נער, שהתבגר טרם זמנו. בערב שהתקיים ביום ראשון, 20.4.2025 הופיעו מריאן מילר, בת דודתו של הנער (ואמו של אדיר מילר), יחד עם טל סונדק, שהלחין ושר את שיריו של גאבור - ומריאן סיפרה את סיפור משפחתה. נציגות הארגון השתתפה באירוע זה, שהיה מרגש מעין כמותו.

מריאן מילר וטל סונדק

10. חסידי אומות העולם בקרפטים

ינקלביץ לאה ושלמה, איטה ומוטל ליבוביץ, משה-לייב - איגלה

האחים לבית Feyer: איוון (1909 - 1980) Ivan, וסילי Vasily (?-1922), מיקולה (1926 - 2022) Mikola* ופיוטר Peotr (1930 - 1957) התגוררו בכפר Uhla (כיום Uglya), 30 ק"מ מטיאצ'בו (כיום Tyachiv). אביהם נפטר ב-1931 וכדי לפרנס את המשפחה עבדו האחים בחקלאות. שכניהם וחבריהם היו בני הזוג ינקלביץ', משפחה בת שמונה נפשות, שני הורים ושישה ילדים. בשנת 1935 היגרה אחת מבנות ינקלביץ' מאוקראינה ועברה להתיישב בארץ ישראל של המנדט הבריטי. שאר בני המשפחה נשארו באיגלה. בנובמבר 1938 סופח המחוז להונגריה. באוגוסט 1941 הם גורשו, יחד עם יהודים אחרים, על ידי ההונגרים לקמיניץ-פודולסק, שם נרצחו. רק בן אחד, שלמה בן 22, הצליח להימלט. הוא נשאר בכפר ומאוחר יותר התחתן עם לאיה, נערה יהודייה צעירה מקושניצה הסמוכה. בני משפחתה, בהיותם אזרחים הונגרים, לא נרדפו עד שהאזור נכבש על ידי הגרמנים במרץ 1944. במאי, כשהחל גירוש היהודים לאושוויץ, פנו שלמה ולאיה לעזרת משפחת Feyer. למרות שהם סבלו זמן קצר לפני כן מטרדיה משלהם עם מות אימם בתחילת השנה, הם עדיין עזרו לאחרים במצוקה ולקחו את הזוג היהודי שמונה ק"מ מהכפר ליער אורסובו [Ursovo], שם, הם עיבדו חלקת אדמה והיה להם צריך. זמן קצר לאחר מכן הצטרפו לבני הזוג ינקלביץ', בהסכמת בני משפחת Feyer, קרובי משפחתו של שלמה, מוטל ואיטה ליבוביץ', ואחיינם בן ה-21, מוישה-לייב. חמשת הנמלטים היהודים הסתתרו בצריף הזה עד לשחרור האזור על ידי הצבא האדום בנובמבר 1944. האחים Feyer סיפקו להם מזון ומים ודאגו לצרכיהם האחרים, תמיד נזהרו ושמרו את הסוד מבני הכפר. אפילו קרובי משפחה לא ידעו על כך.

לאחר השחרור חזרו האנשים שחולצו לאיגלה והמשיכו להישאר בקשר עם בני משפחת Feyer. בחלוף הזמן עזבו בני הזוג ליבוביץ' והאחייני שלהם לארה"ב*, בעוד שבני הזוג ינקלביץ' עלו לארץ בשנת 1976.

ב-19 ביולי 2004 הכיר "יד ושם" באיוון Feyer ובאחיו הצעירים, וסילי, מיקולה ופטר, בתור חסידי אומות העולם. הטקס נערך בקייב.

על הצלתם של בני הזוג ינקלביץ' ידעתי מפי חברנו האישי, גרישה ינקלביץ. התרגשתי למצוא את התיעוד באתר "יד ושם"...

לבני הזוג מוטל ואיטה ליבוביץ לא היו ילדים; הם חיו ונפטרו בארץ (ולא בארה"ב), ליד נתניה. ללאה ולשלמה נולדו שני בנים: גרישה ומוטי. מוטי נפטר לפני מספר שנים בעקבות סיבוכ עקב תאונת סקי.

גרישה, הבכור, הוא חבר שלנו והוא העיד שמיקורה היה הכי טוב מבין האחים.

באמצע:

Mekora* Feyer,

אחד מהאחים שהוכרו

כחסידי אומות העולם.

מימין: בנו של האח הנוסף, איוון.

משמאל: גרישה ינקלביץ, בנם של הניצולים

Mekora* - זה שמו המדויק ולא Mikola

Портреты праведников

Дорогі наші Іван з сям'я і Мікора з сям'я! Ми вже раз пробували дозволитися до вас... Я живу сама не так далеко від дітей, вже маю внуку, який 13 місяців...

Що в Углі нового? Цілуємо вас усіх багато раз.
Лайя і моя с'я, Гріша із с'єю

Это письмо из израильского города Петах Тиква с некоторыми подробностями из семейной жизни, которые мы опускаем, принес в Хэсад Илан Феер, житель села Угль, что на Тячевщине. А до этого он нашёл ближайшую синагогу в г. Хусте и пришёл к председателю еврейской общины Семёну Репкину поделиться воспоминаниями, а раньше прийти не мог, время было такое.

Иван излагал историю своей семьи, спасшей две еврейские семьи во времена фашистской оккупации, и очень волновался. Его рассказ произвел на меня такое впечатление, что я сразу же позвонил в Израиль, не зная толком адреса, — рассказывал нам Семён Репкин.

И, о чудо, я разговаривал с Лайей, женщиной, теперь уже восьмидесятилетней, которую спасли Фееры. А затем было знакомство в Хэсаде, консультации директора программы Нелли Рудман по оформлению документов для получения почетного звания «Праведник мира».

Сегодня не так просто получить эти подтверждающие документы, ведь прошло столько времени. Наконец-то пришло нотариально заверенное «Описание событий» из Израиля, но

На черках того дома семья Феер пряталась пять лет.
Фото 40-х годов

еще впереди признание Яд Вашема.

По приглашению Ивана Феера, мы выехали на место произошедших 58 лет тому назад событий. От Ужгорода до Угли — на близкий свет. 135 км от Ужгорода до Тячева и еще 30 км от Тячева до Угли. Угль — старинное село, известное еще с XIV в. В 1558 г. здесь побывало посольство Ивана Грозного.

Хата Ивана Феера — на самом краю села, в тупике. Видно, какой он основательный. Дом, сгоревший — все, как у хорошего крестьянина-труженика. Когда-то он хотел стать служителем церкви, учился в Загорской духовной семинарии, но не сложилось.

Он рассказывает нам историю спасения двух еврейских семей, пятерых людей. Они были соседями: Фееры и Янкевичи. Хата Фееров не сохранилась, а Янкевичей — стоит до сих пор. (Они выехали в Израиль в 1976 г.) Семья Янкевичей — Шоломо, Лайя, семья Лейбовичей — Мотя, Ида и племянник Моисей-Лейб — всех их прятали братья Фееры в доме на чердаке в урочище Урсово, до которого не так просто добраться. Мы совершили это «восхождение» в сопровождении с братьями Петром и Микорой. Их третий брат Иван, отец того Ивана, который сегодня разыскал спасенных, не дожил, к сожалению, до этих дней. Многие не дожили: мать Ивана — Олена, чье замечательное письмо в Израиль мы читали, письмо простое и душевное, как будто сидят рядышком две соседки и делятся

А праведник верой своей будет жить.
Хаббакук, 2:4
Скажите праведнику, что близ Ишан, 3:10

сокровенным: «У Марийки еще два хлопца, уже легли... Лайя, уже староща, і я почала не бирувати... Это старая Олена гордится своими внуками и «калется» на старость. Уже нет в живых мужа Лайи Шоломо и Лейбовичей, только их племянник где-то в Америке. Из пятерых спасенных сегодня живы только двое.

Мы в доме у Микоры. Очень скромный быт, да и, конечно, нужда болела. Здесь все трудится до глубокой старости. Есть очень хорошее украинское слово «доброзичливість». Это характерная черта семьи Фееров. Она проявилась в тяжелые и жестокие годы оккупации, когда они спасали евреев, рискуя собственной жизнью, она проявляется и сейчас в разговорах, беседах с нами.

Иван возил нас по селу, показывал, где была синагога, где миква, где жили евреи. Все было вывезено в Буштино, а затем — в концлагерь. Почти никто не вернулся.

Много евреев жило в большом селе Угли. Сегодня их нет. Только спасенная Лайя шлет привет из Петах Тиквы и спрашивает: «Що в Углі нового?»

Сабина Вирон

Семён Репкин, Микора Феер

Петр Феер, Иван Феер

Ежемесячная газета Закарпатского областного благотворительного фонда «Хэсад [Угль]»

4

כתבה מעיתון מקומי על המצילים.
בתמונתה העליונה נראה הבית, שבעליית הגג
שלו הם הוסתרו במשך כשנה

המסמך המעיד על הזכאות לתואר
«חסידי אומות העולם»

THE JEWISH FOUNDATION FOR THE RIGHTEOUS

"Whoever saves a single life is as if one saves the entire world" - Talmud

December 2004

Dear Friend:

This is to provide you with information that you will need in order for you to receive your award from The Jewish Foundation for the Righteous (JFR) during calendar year 2005. These funds are coming to you from The Jewish Foundation for the Righteous, located in New York City and no other organization.

As of January 1, 2005, you will receive a monthly award of \$40. This award will be issued three (3) times during the year. You will receive \$160 every four months. Our records show that you would like another person to pick up your money. In order for this individual to receive your funds, he/she must present an identification document, which must include his/her photograph. When he/she gives the Western Union agent his/her name, this individual must spell it as we have written it in our letter.

Since we are making an exception to our policies and are allowing someone other than yourself to pick-up your money, we ask you to send us a signed note stating that you have received your funds, along with your latest pension statement each time you receive your award. We will not issue another award until we receive your note and pension statement.

The payment schedule for calendar year 2005 is:

Pick-up Date *	Period of Award	Amount
February 18, 2005	January 1, 2005 - April 30, 2005	\$160 US dollars
June 18, 2005	May 1, 2005 - August 31, 2005	\$160 US dollars
October 17, 2005	October 1, 2005 - December 31, 2005	\$160 US dollars

* On these dates the designated person may go to the closest Western Union office to pick-up your money. Before he/she goes to pick-up your funds, we suggest that you call Western Union to verify that they have received the funds. If you encounter any difficulties or problems, please write to me and we will work to resolve them.

Please do not rely on the JFR to send you your Western Union Control Number after we have made a transfer. It is your responsibility to pick up your award in a timely fashion. Western Union will only hold your funds for 30 days from the time we send the money. After 30 days, Western Union will return the funds to our office if they have not been picked-up.

If you or a relative has e-mail through which we can contact you, please send the address to our office.

Best wishes for a joyous holiday season and a happy New Year.

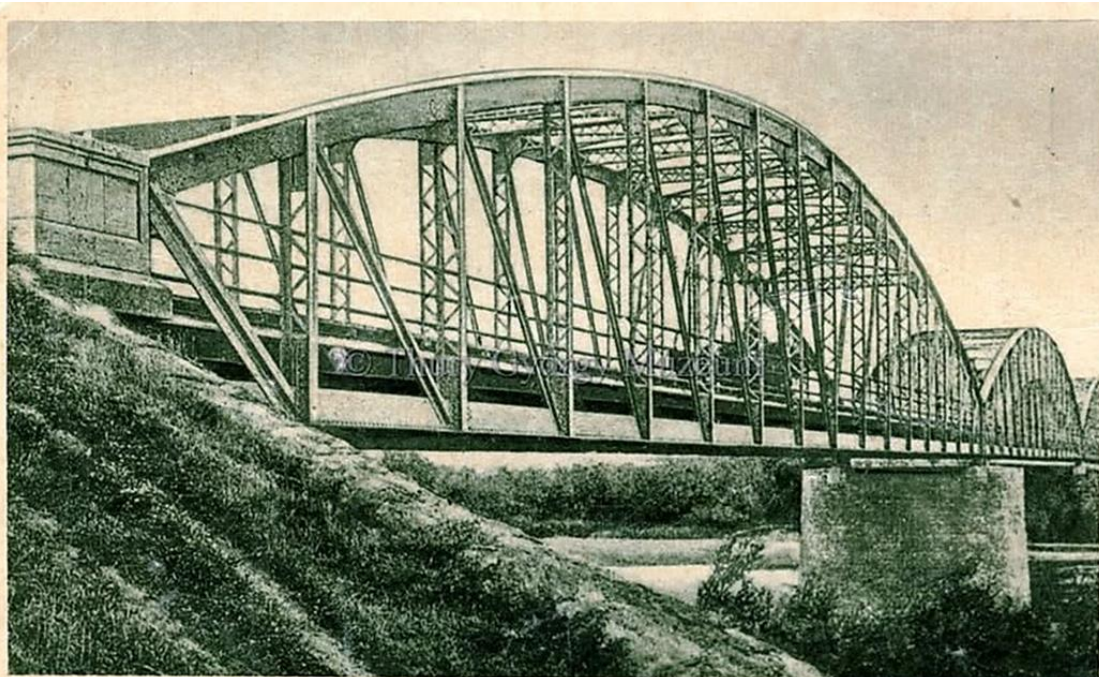
Sincerely,

Stanley J. Stahl

Stanley J. Stahl
Executive Vice President

305 SEVENTH AVENUE, 19TH FLOOR NEW YORK, NEW YORK 10001-6008

PHONE 212-727-9955 888-421-1231 FAX: 212-727-9955 E-MAIL: jfr@jfr.org WWW.JFR.ORG

Tiszaiülak

Tiszahid

אוּגְלִי / Újlaki
על נהר הטיסה לפני
המלחמה

הופמן (גריןפלד) ברטה (חיה) – נובוסליצה (Novoselice) / דובובה (Dubove)

Balaban מריה ויורי היו חקלאים, שהתגוררו בכפר צ'ורנה וודה (*Chorna Voda). לפני המלחמה התגוררה בשכונתם* משפחת גרינפלד היהודית. במרץ 1939, לאחר חלוקת צ'כוסלובקיה, נפל אזור זה לשלטון הונגרי. ב-19 במרץ 1944, כשהגרמנים פלשו להונגריה, כבש הצבא הגרמני גם את האזור הזה. ב-9 במאי באותה שנה נצטוו יהודי המקום לעבור לגטו לקראת גירושם לאושוויץ. משפחת גרינפלד* הצליחה להימלט מהגטו ולהסתתר ביערות. הם הצליחו לשים את בתם ברטה, בת השנה, בידי יורי בלבן לפני שהתגלה מקום המחבוא שלהם והם נרצחו. יורי ואשתו מריה*, שהיו חשוכי ילדים, אימצו את הילדה היהודייה וטיפלו בה במסירות. בשנת 1946* שוחרר מאיר מושקוביץ, דודה של ברטה, מהצבא הסובייטי ועם שחרורו החל לחפש אחר בני משפחתו שנותרו בחיים. ברטה הייתה קרובת המשפחה היחידה שמצא. הוא רצה שברטה תחזור לחיק משפחתה ולכן טיפל בה מכאן ואילך. כעבור שנים עלתה ברטה (לימים הופמן) לישראל. היא מעולם לא שכחה את הפעולות האמיצות של יורי ומריה בלבן. ב-27 במאי 1981 הכיר "יד ושם" ביורי ובמריה בלבן [Balaban Maria /Yuri] כחסידי אומות העולם.

על הצלתה של חיה הופמן ידעתי: היא הייתה נשואה לדוד (דודל) הופמן, אחיו למחצה של חברנו האישי, אריה (לייבי) גוטמן. אלא שבתייעוד של "יד ושם" היה רשום השם ברטה וגם שם הכפר לא מופיע בצורה זאת בתייעוד באתרים שלנו. אבל עם עובדות אי אפשר להתווכח... זהו, אכן, סיפור הצלתה של תינוקת בת שנה, שהייתה ילידת 1943, ונותרה יחידה ממשפחתה... בתה של חיה, הניה גורביץ, המתגוררת בארה"ב כתבה ספר שורשים, ובו נעזרתי להשלמת המידע והתמונות. ראשית, אסביר את רישום מקום הלידה. בעקבות כך עלו מספר עדכונים למידע, העולה באתר "יד ושם". אביא את המידע המדויק והעדכני מספר השורשים המשפחתי של משפחת גרינפלד – הופמן. Chorna Voda*: האתר ממוקם במחוז טיאצ'ב [ככתוב באתר "יד ושם"], במרחק הליכה קצרה מדובובה [ראו בהמשך].

ביילה-חיה [היא ברטה] גרינפלד נולדה בנובוסליצה בשנת 1943. על כפר זה נכתב בספר מארמורוש, עמ' 337: "דיבעווער ריקא", מצפון לכפר נרסניצה". הוריה היו יהודה גרינפלד והניה מושקוביץ, שנישאו בשנת 1942. האבא גויס לעבודות הכפייה של פלוגות העבודה, משם הוא לא חזר. בשנת 1944 לקחה הניה-פייגה את ביילה-חיה למשפחתה, שהתגוררה בדובובה. זאת הסיבה שרשום באתר "יד ושם" שמשפחת גרינפלד גרה בשכונת ליורי ולמריה בלבן. בפועל, מי שגר בשכונת להם היו רק האימא הניה ובתה התינוקת, חיה-ביילה. לא ברור אם ביילה-חיה נולדה כשאביה היה עדיין בחיים, כיוון שנהרג תוך כדי שירותו בפלוגות העבודה.

*המשפחה שהסתתרה ביערות הייתה משפחת מושקוביץ, ולא משפחת גרינפלד. עשרות מהם הסתתרו ביערות, לא ברור אם שבועות או חודשים, אך לבסוף הובלו למחנות, מהם לא חזרו רבים, כולל אימא של חיה-ביילה.

חיה-ביילה בת השנה הובאה תחילה לאחיו של יורי, להם היו 7 ילדים והם חששו להסתיר אותה. בחסות הלילה, הוביל השכן, ברגל, יחד עם בתו, את חיה-הניה לבני הזוג מריה ויורי בלבן, שהיו חשוכי ילדים. זאת ההוכחה לכך שצ'ורנה וודה הייתה במרחק הליכה קצרה מדובובה. לא ברור מתי חזר מאיר מושקוביץ הבייתה – 1945 או 1946.

הוריה של חיה, יהודה והניה-פייגה גרינפלד

Place and date of wedding (year, month, day)	Referring the groom		Referring the bride		First and last name of the witnesses to the marriage	Marriage declarants. Comments before signing. Signatures
	First and last name, occupation, religion, age, place of residence.	First and last name of parents	First and last name, occupation, religion, age, place of residence.	First and last name of parents		
Neresznice 1942 November 9	Grunfeld Juda Day laborer Jew	Grunfeld Salamon Bistricer Bajla	Ickovich Anna Housekeeper Jew.	Ickovich Sura	Berdar Miklos Neresnytsya	Kepagy Emanuel, state registrar /signature/ /signature/ /signature/ /signature/ /signature/
	Born in Neresznice 1913 May 19		Born in Nagykirva 1912, February 10		Davidovich Simon Sirokij Luh	
	Lives in Neresznice		Lives in Neresznice			

רישום הנישואין של יהודה והניה-אנה

בתעודת הנישואין רשומה האימא [הניה] בשם אנה איצקוביץ, בת שרה איצקוביץ – כשם המשפחה של הסבתא, ולא הסבא – תופעה ידועה באזור, כשההורים היו נישאים בחתונה דתית בלבד, וללא רישום אזרחי של נישואיהם. האבא יהודה נולד ב-1913 בנרסניצה [Nyereshaza]; האימא הניה-פייגה נולדה ב-1912 בקריבה [Nagykirva].

אחרי המלחמה חזר אחד הדודים של ביילה-חיה, מאיר מושקוביץ, אחיה של האימא. מאיר פגש את אסתר, שניהם איבדו את בני הזוג שלהם ואת ילדיהם בשואה – ונישא לה. אסתר אמרה שאסור להשאיר מאחור ילד יהודי והחליטו לדרוש את ביילה-חיה לרשותם. כך, במשך שנים מעטות הם התגוררו בדיבובה, שם גידלו את ביילה-חיה; אחר כך עברו להתגורר בברגסס. בשנת 1947 נולדה שרה, בתם של אסתר ומאיר מושקוביץ.. אסתר מושקוביץ, האימא המאמצת נפטרה בשנת 1959; היא נקברה בברגסס. מאיר והבת שרה הצליחו להגר לארה"ב בשנת 1967; שם התאחד מאיר עם הבן היחיד ששרד ונותר לו, שלוימי מושקוביץ.

אסתר ומאיר מושקוביץ, הדוד המאמץ ואשתו, שגידלו את ביילה-חיה.

חתונתם של
חיה ודוד הופמן, 1957

חיה הופמן (גריןפלד)
(שלישית מימין) עם ילדיה
ובני זוגם:
מימין צבי והניה גורביץ,
מרדכי-חיים ומירב הופמן,
אברהם (לייבי ושרה הופמן)

במשך שנים רבות, בעצם,
עד למותם של בני הזוג
בלבן, נשארה חיה בקשר
עם מריה ויורי בלבן,
שהצילו את חייה מגיל
שנה ועד גיל שנתיים-
שלוש, שנים קשות
וטרטורות!

חיה התחתנה עם יוסף-דוד (דודל) הופמן בשנת
1957 ונולדו להם 3 ילדים: הניה-פייגה [על שם
סבתה], אברהם (לייבי) ומרדכי-חיים.
היא זכתה ל-8 נכדים ולנינים.

**כמה סמלי הוא שבחרתי, במקרה, להעלות את
סיפורה של חיה בעלון חודש מאי:
ב- 5.5.2025 תחגוג חיה יום הולדת 82!
נאחל לה הרבה אושר בחיק המשפחה –
ובריאות איתנה!**

חיה הופמן עם הנינים שלה

11. ישראלים ילידי הקרפטים: גור (וייס) יהודה (סיילש)

אל שמו של יהודה הגעתי מתוך חיפוש מידע בגוגל. לשמחתי הצלחתי לאתר את בתו, רלי יצחקי, המתגוררת בקריית אונו, וממנה הושלם המידע הבסיסי, המופיע בעיקר, באתר "העמותה להנצחת לוחמי חרות ישראל (לח"י)" – וגם התמונה לקוחה מאתר זה. כינויו המחתרתי היה "בועז".

"יהודה נולד בשנת 26.9.1914 בעיר קטנה בהונגריה [אז עדיין אוסטרו-הונגריה] בשם סבלוש (SZOLOS), שחלק גדול מתושביה היו יהודים. יהודה נולד לאמו רחל ולאביו אברהם-שמואל שניספו בשואה. לפרנסתם עסקו בייצור ובמכירת מוצרי חלב. אביו היה תלמיד חכם וציוני, שחינך את ילדיו לאהבת ישראל וארץ ישראל. שמואל האב היה בין מייסדי בית-הספר העברי בעירו, שבו למדו ילדיו. יהודה הצטרף בגיל צעיר מאד לתנועת בית"ר והיה אחד ממפקדיה באזור. את כל זמנו הקדיש לתנועה ולהכשרת צעירים לעליה לארץ-ישראל.

בשנת 1935 זכה לקבל רישיון עליה (סרטיפיקט) ועלה גם הוא לארץ. מייד עם הגיעו לארץ הצטרף לפלוגת בית"ר ברמת-טיומקין [בנתניה] ולאצ"ל. כשסיים את תקופת שירותו בפלוגה הגיע לתל-אביב המשיך את פעילותו באצ"ל והיה אחד המפקדים בפלוגה ח', הידועה לטוב. ...יהודה וחברים נוספים מהפלוגה השתתפו בכל מיני פעולות נגד הפורעים הערבים באזור תל-אביב-יפו. לפרנסתו עבד בשבועון של בן-ציון כץ בשם "חדשות". באותן שנים חילק יהודה את זמנו בין פעילות אינטנסיבית באצ"ל לבין עבודתו בשבועון. מצב דברים זה נמשך עד לפילוג באצ"ל. הפילוג השפיע עליו מאוד והוא הצטרף ליאיר [שטרן] והיה אחד מהמשכנעים והפעילים ביותר. כל הפעילות הזאת נפסקה ב-6 לנובמבר בשנת 1940 כאשר באותו לילה נאסר בעקבות הלשנה. לאחר חקירה ביפו, נשלח למזרע ואחר כך ללטרון. בלטרון היה יהודה הראשון שהגה את הרעיון של כריית מנהרה לשם בריחת קבוצה גדולה של לוחמים. ואכן ביום 1 לנובמבר 1943 ברחו 20 לוחמים דרך המנהרה ובתוכם יהודה. מיד לאחר בריחתו, היה ממקימי מחלקה ו' ומאוחר יותר עבר לחיפה והיה אחראי על המחוז.

בשנת 1947 נסע בשליחות לח"י לאירופה דרך מצרים. לאחר תקופה קצרה במצרים הגיע לפראג והקים שם סניף ללח"י. מצ'כיה עבר להונגריה והשתקע בבודפשט. גם כאן הקים סניף של לח"י. בשנת 1949 חזר לארץ יחד עם רעייתו, קיטי לבית ליבריך, אותה הכיר בהונגריה, התאהבו, והתחתנו. ליהודה ולקיטי בת בשם רלי ונכדים. יהודה נפטר ביום ה' באלול תשס"ה, 9 בספטמבר 2005 והוא קבור בחלקת לח"י בבית העלמין ירקון."

מתוך דברים שכתב יהודה באתר זה: "נולדתי ברוסיה הקרפטית, שבזמנו הייתה שייכת לצ'כוסלובקיה, בעיירה ששמה סבלוש, בה חיו כ-3000 יהודים. הוריי היו סוחרים זעירים וחיו חיים יהודים תקינים. את הרוח הלאומית, ואת הציונות ספגתי מבית אבא. את חינוכי קבלתי בבית ספר עברי בעיירה שלנו ושם גם קיבלתי מגיל רך את הערכים הציונים. השתייכתי לתנועת בית"ר. בגיל שבע עשרה וחצי יצאתי להכשרה. עברתי את כל ההכשרות הדרושות לעלייה לישראל. בשנת 1935 בחודש פברואר, בעת הסכמי ז'בוטינסקי בן - גוריון, עליתי ארצה. זו הייתה הענקת הסרטיפיקטים הידועה והיחידה, מיד אחרי רצח ארלוזורוב. אני הייתי אחד מאלה אשר זכו לקבל סרטיפיקט ועליתי ארצה בצורה לגלית.

עם בואי ארצה נכנסתי מיד לפלוגות בית"ר, שנקרא פלוגות הגיוס. התחייבנו להיות שנתיים ימים. אחר כך התגייסתי לאחת הפלוגות שקראו להן פלוגות עבודה. חלק גדול מהן עסק באימון והכנה לקראת מלאכת ההגנה. נשלחתי לפלוגה ברמת טיומקין בנתניה. לאחר כשבועיים להיותי שם גוייסתי ל'הגנה הלאומית'. אחרי בערך שלושה - ארבעה חודשים נוסדה קבוצה קטנה של פלוגת בית"ר בתל-צור על-יד אבן יהודה. כעבור עוד כמה חודשים, פרצו 'המאורעות'. עברתי קורס לשימוש בנשק, שהיה למעשה קורס מפקדים ראשון. זה היה בתחילת 1936 והפעילות התחילה להיות קשורה ישירות עם המאורעות שקוראים להן "מאורעות 1936-39".

בזמן הפילוג של 1937 הייתי בנתניה, שם הייתי כבר מדריך, כלומר, סגן, איך שקראו אז לתפקיד והייתי מאוד פעיל ופעילות זו נחשבה עדיין 'הגנה לאומית'. עסקתי אז בשמירה, כששותפי לשמירה היה ראש 'ההגנה הלאומית', מראשי הסוכנות; הוא היה איש לאומי מאוד, שמו נתנאל. הוא גילה לי בפעם הראשונה על התהוות הפילוג של 1937. כמובן, מיד הסקתי מסקנות. הבאתי את הבשורה הזאת לרבים והייתי מאוד פעיל באותו הפילוג. ...הצטרפתי ישר לאצ"ל והפעילות התחילה ביתר שאת. אחרי חצי שנה עברתי לתל אביב. זה היה בתחילת 1938, הייתי מאוד פעיל באצ"ל בכל הקשור לענייני המאורעות של השנים 1936-1939. שבירת הבלגה הייתה מהתרחשות הפילוג עד 1939."

הריאיון המלא בקישור הבא: <https://lehi.org.il/he/%D7%92%D7%95%D7%A8-%D7%99%D7%94%D7%95%D7%93%D7%94-%D7%91%D7%95%D7%A2%D7%96/>

פגשתי את רלי יצחקי, בתו של יהודה גור, והשלמתי מידע ותמונות. יהודה החליף את שם משפחתו מוייס לגור כששלח את בתו לכיתה. הוא אמר: "לא תלך בתי לבית ספר עברי עם שם גלותי." מכיוון ששמו המלא היה אריה-יהודה, הוא שאל את הכינוי גור אריה יהודה, שהוא הסמל לשבט יהודה. גם שמה של הבת הוא על שם אלופת ישראל בהתעמלות בזמנה, רלי בן יהודה [ייצגה את ישראל באולימפיאדת רומא 1960] להוריו של יהודה קראו רחל (לבית שטרן) ושמואל-אברהם; היו להם 7 ילדים, שכולם שרדו. אחד האחים ברח לרוסיה בזמן המלחמה וניצל; אח נוסף היה יעקב (ינקו) שהיגר לאוסטרליה; האח איזיק עלה ארצה; אחות בשם טובי; האחיות אסתר הייתה נשואה ליעקב; הייתה ביוכימאית, שלמדה בפראג; האחיות דבורה, ילידת 1925, הצטרפה למחתרת לח"י עוד בשנת 1947 ופעלה בעיר פראג כמקשרת - תחת פיקודו של דוד בלאו. עם סגירת משרד לח"י בפראג, נאסרה יחד עם דוד על ידי הבולשת בפראג ושוחררה למחרת בגלל מחלתה. לאחר עלייתה לארץ ב-1949 היא נישאה לדוד. דבורה נפטרה בשנת 2012.

קבוצת בית"ר בסיילש, שנת תרצ"ח, 1938 [השנה בה עלה יהודה ארצה].
יהודה יושב ראשון משמאל

מודעת "מבוקש" שפירסמה משטרת המנדט
הבריטית – יהודה בשורה התחתונה, רביעי מימין

יהודה גור

יהודה וקיטי אשתו – בצעירותם
ביום ההולדת 90

12. משלנו: עדנה טל אלחסיד (מוז'ואי) (Muzijovo)

הפעם אביא דברים בשם אומרם: עדנה טל אלחסיד, בת הדור השני, תספר את סיפורו של אביה, על ספר השורשים שכתבה, על התיעוד בבקעת הקהילות ב"יד ושם" - ועל הביקור שערכה בזאקרפטיה.

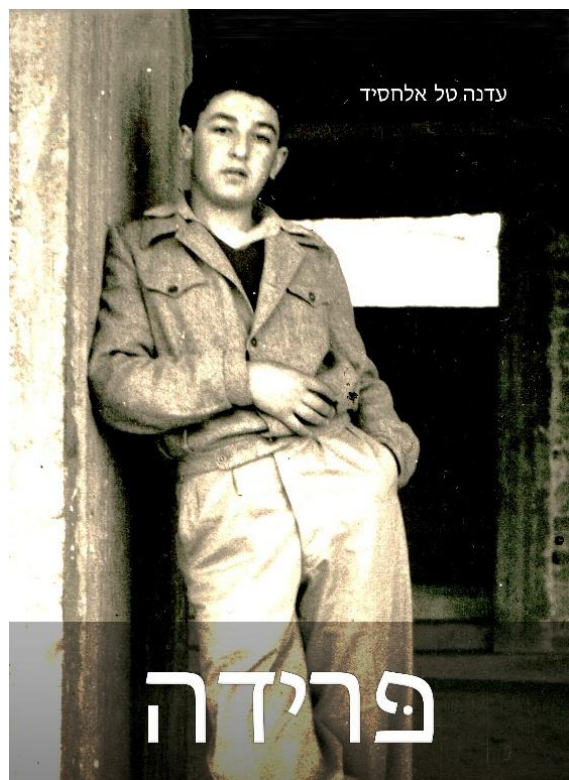
"אבא שלי, יהודה הולנדר, גדל בקהילה יהודית אורתודוקסית בכפר קטן וציורי בשם מוז'ואי (Muzijovo) שבהרי הקרפטים בצ'קוסלובקיה. בן תשע היה כשפרצה מלחמת העולם השנייה ושינתה את חייו וחיי משפחתו לנצח. החיים השלווים בכפר הפכו

קשים תחת גזירות הכיבוש ההונגרי. ילדותו נקטעה באחת עם כניסת הצבא הגרמני לאזור ב-1944. גיהנום עלי אדמות החל. הגירוש אל הגטו, הרכבת לאושוויץ וה"סלקציה", חודשים ארוכים של השרדות בתנאים בלתי אפשריים של רעב והשפלה במחנות ריכוז והשמדה, טרנספורטים וצעדות מוות. בן חמש עשרה היה כשהמלחמה הסתיימה. חייו לא היו קלים גם אחריה. החיפוש אחר שרידי משפחתו, החיים במחנות עקורים, ההעפלה והגירוש לקפריסין הם רק חלק מקורותיו הסוערים.

חמש שנים אחרי פטירתו של אבי, נסעתי, כמנהגי, לבקר את אימי בחיפה. באותו ביקור סיפרה לי אימי שאבא השאיר כמה דפים בכתב ידו ומסרה לי אותם למשמרת. הופתעתי. אחרי שאבי נפטר קיוויתי מאוד

למצוא משהו כתוב שהוא השאיר למשפחה. מכתב. יומן. משהו. התאכזבתי כשלא מצאתי. והנה כשכבר לא ציפיתי לכך, אני מחזיקה בידי את כתב היד שלו. שורות שורות נפרש לפני כתב ידו המוכר לי כל כך. חלק מהמשפטים מאוד קצרים, תזכורות ורמזים. חלקם תיאורים קצת יותר מפורטים. פה ושם מופיעות הערות שוליים, כאילו נזכר במשהו מאוחר יותר. באופן כללי, הטקסט מציג עובדות ואירועים, המופיעים על פי סדר כרונולוגי, כמעט ללא תיאור של רגשות. הדפים האלה היו עבורי אוצר. תוך כדי קריאה גיליתי שאני מתחילה להבין יותר את סדר האירועים בחייו. אבא סיפר לאורך השנים את סיפור חייו, אבל לא בצורה סדורה. סיפור ועוד סיפור. לפעמים חזר על אותם סיפורים. אבל לא ידעתי לחבר את הרצף. ועכשיו הפאזל התחיל להסתדר לי. ידעתי שיום אחד אעשה עם זה משהו. אבל לא כרגע. והנחתי את הדפים בצד. שנתיים לאחר מכן משהו החל לבעור בי. כמה ימים לפני ראש השנה 2012 התישבתי לכתוב. המילים זרמו ולא הפסקתי עד שסיימתי.

כך נולד הספר "פרידה" שזמין לקריאה [בקישור](#)

ביקור בכפר

בעקבות הספר נסעתי בשנת 2016 לבקר במוז'ואי כפר הולדתו של אבי. מוז'ואי הוא כפר קטן וציורי הנמצא בהרי הקרפטים, במערב אוקראינה, על גבול הונגריה. כשאבי נולד, בשנת 1930, הכפר היה תחת שלטון צ'כוסלובקיה, אך בשנים שלפני ואחרי הוא נכבש כמה פעמים על-ידי מדינות שונות: הונגריה, רוסיה, אוקראינה. ולכן יש לו כמה שמות: בהונגרית שמו Nagymuzsaj; בצ'כית Muzijovo; באוקראינית Muzhijev. מוז'ואי היה שמו ביידיש. יהודים התישבו בכפר החל מתחילת המאה ה-19. הכפר היה שייך לקהילה יהודית בשם "קהילת ברהובו-ברגס" על שמה של העיר הקרובה, ברהובו (Berehovo) בשמה הצ'כי, או ברגסס (Beregsaz) בשמה ההונגרי. בשנות השלושים חיו בכפר כ-70 משפחות יהודיות, שמנו יחד כ-350 נפש וכולם הכירו את כולם. היהודים היו כולם דתיים מאמינים ורובם מאוד אורתודוקסים. אלה גרו בידדות רבת שנים עם כ-5000 אנשי המקום הלא יהודים, רובם ממוצא הונגרי ומיעוט קטן אוקראינים. השפה המדוברת היתה הונגרית (כך עד היום) והמשפחות היהודיות דיברו יידיש והונגרית. כיום לא מתגוררים בכפר יהודים.

רוברט דרוב הוא המדריך שליווה אותי בביקור בכפר, ובן זוגי אמיר תיעד וצילם את המסע שלנו. מוזמנים לצפות בסרטון שהפקתי [בקישור](#).

הנצחת הכפר בבקעת הקהילות ב"יד ושם"

בקעת הקהילות ב"יד ושם" הוקמה למען הנצחת שמות אלפי הקהילות היהודיות, אשר נחרבו בידי הנאצים, זכר לעולם היהודי שהיה ואיננו. הבקעה, המשתרעת על שטח נרחב, בנויה כמבוך של חצרות וקירות, המסודרות בהתאם למיקומן הגיאוגרפי באירופה ובצפון אפריקה. על גבי קירות האבן חקוקים שמות של למעלה מ-5000 קהילות. גודל האותיות מרמז על גודלן היחסי של הקהילות. שם כפר הולדתו של אבי יהודה – מוז'ואי MUZIJOVO – לא הוזכר שם. לאבי זה כאב מאד ועד ליום מותו ביולי 2005 ניסה שוב ושוב, ללא לאות לשכנע את מוסד "יד ושם" להוסיף את שם הכפר ולהנציחו במקום הראוי לו. במכתב ששלח ביולי 2001 להנהלת "יד ושם" הוא כותב:

"... בכפר שלי חיו מעל 73 משפחות, מעל 400 נפש... רובם נספו בשואה. נשארנו מתי מעט ואני הצעיר שבהם... ביקשתי ששם הכפר יופיע בבקעת הקהילות".

לאחר מספר חילופי מכתבים הגיע ביוני 2004 המכתב הבא:
"...בעבר פנית ל"יד ושם" בעניין חריטת שם כפר הולדתך MUZIJOVO בבקעת הקהילות... "יד ושם"
נמצא בעיצומה של תוכנית פיתוח ובנייה... במהלך שנת 2005 תסתיים בניית המוזיאון והיכל השמות. עם
סיום הבניה נעשה מאמצים לממש את פרויקט חריטת השמות החסרים...".
תשובתו של אבי למכתב האחרון:
"... אני בן 74, הצעיר היחידי מהקהילה שעדיין בחיים. בינתיים חליתי במחלת סרטן ואלוהים יודע כמה עוד
נשאר לי לחיות. לדעתך משהו מהמעטים שעדיין בחיים יזכו לראות ולהצטלם עם הילדים והנכדים ליד
שלט הזיכרון?"
בפברואר 2007, שנתיים לאחר מותו, נוסף שם הכפר בבקעת הקהילות ב"יד ושם".

פרידה

רבות התלבטתי על שם הולם לספר. חשבתי על – סיפור מאוחר, זכרונות מהעבר, סיפורו של יהודה הולנדר
ועוד שמות כאלה ואחרים. אבל לא הצלחתי להתחבר לאף אחד מהשמות. החלטתי לעזוב את העיסוק
בשם. היתה לי תחושה חזקה שאם אניח למחשבות השם יגיע מעצמו. ככל שהתקדמתי בתחקיר ובכתיבה
הרגשתי שאני חווה בעוצמה חזקה פרידה מאוחרת מאבא, מבלי שתכננתי שזה יקרה. לא ממש נפרדתי
ממנו עד היום וכתיבת הספר היתה מבחינתי סגירת מעגל. "פרידה מאבא" נראה לי מתאים. אפילו אהבתי
אותו לכמה ימים. הכל היה מוכן, כולל עיצוב העטיפה. הרגשתי שהשם מושלם ומחבר אותי לסיפור ולאבא.
ערב לפני שהספר ירד לדפוס, ישבנו, אמיר ואני, בפאב השכונתי, ושלא כהרגלי שתייתי וודקה-מרטיני.
והתובנה הגיעה. "פרידה". זה השם המתאים. זהו ספר על פרידה. פרידה של אבא מכפר הולדתו, מילדותו
שנקטעה, ממשפחתו ויקיריו שנרצחו, הפרידה מאחיו ואחיותיו אחרי המלחמה, כשהחליט לעלות לארץ
ישראל בגפו.
והפרידה שלי מאבא.

בקישור שלהלן ניתן לשמוע גם את הריאיון עם יהודה הולנדר, אשר צולם בשנת 1997 במסגרת פרויקט
שפילברג: <https://ednatal.wixsite.com/farewell-e/video>

ובמה עוסקת עדנה? "אני מנהלת את המרכז לחדשנות בטכנולוגיות למידה באוניברסיטה הפתוחה. מאוד
אוהבת את עבודתי. היא מעניינת, מגוונת, נדרשת ממני הרבה יצירתיות. בימים אלה היא מאתגרת במיוחד
כשכל התחום של בינה מלאכותית נכנס לעולמנו. האתגר הוא כיצד לשלב את הבינה המלאכותית בהוראה
ולמידה אקדמית.

בזמני הפנוי אני עוסקת באומנות ואוהבת להתנסות במגוון תחומים ובעיקר בציור, בפיסול ובסריגה."
• אם מי מכם ירצה להיות בקשר עם עדנה הוא מוזמן ליצור קשר בכתובת האימייל הבאה:

ednatal@gmail.com

תודה לך על עדנה על השיתוף ויישר כוח על הפעילות להנצחתו של אביך

כתבה: רותי פיקסלר. לתגובות: 050-5643299 ruthfixler@walla.co.il

סייעה בתרגום לאנגלית: גיטה ברקוביץ